

Η ΕΙΣΗΓΗΣΗ ΤΗΣ ΝΕΝΑ Ι. ΚΟΚΚΙΝΑΚΗ
Συγγραφέας, Διδάκτορας Πανεπιστημίου Αθηνών
Συντονίστρια Εκπαίδευσης στην Ελληνική Πρεσβεία στο Παρίσι

Το αθησαύριστο μυθιστόρημα του Μ. Καραγάτση *Οι λησταί στα πρόθυρα των Αθηνών* :
μια ανάγνωση, μια μυθιστορηματική εκδοχή.

Οι *Λησταί στα πρόθυρα των Αθηνών* γράφτηκαν από τον Μ. Καραγάτση κατόπιν παραγγελίας, πάνω στον τύπο των ληστρικών μυθιστορημάτων και δημοσιεύτηκαν σε συνέχειες στην εφημερίδα *Βραδυνή* το 1952. Το μυθιστόρημα, που δεν τυπώθηκε σε βιβλίο όσο ζούσε ο συγγραφέας (πέθανε το 1960), συνέχιζε να παραμένει αθησαύριστο μέχρι το 2000. Συμπτωματικά τον ίδιο χρόνο εκδόθηκαν στην Ελλάδα δύο ακόμη ληστρικά μυθιστορήματα, ένα του Κ. Θεοτόκη και ένα του Ν. Μπακόλα¹. Η έκδοση των *Ληστών* οφείλεται στην επιθυμία της κόρης του συγγραφέα, κυρίας Μαρίας Καραγάτση² και στον Θανάση Νιάρχο που επιμελήθηκε του έργου στις εκδόσεις Καστανιώτη. Το βιβλίο από 140 σελίδες, προλογίζει ο ίδιος ο επιμελητής.

Το έργο αναφέρεται στη μετεπαναστατική περίοδο, όπου και τουλάχιστον μέχρι το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα, η ληστεία, απόρροια των πολιτικών ανωμαλιών της εποχής, βρισκόταν σε έξαρση παρά τα μέτρα που είχαν ληφθεί από τις διάφορες κυβερνήσεις για την εξουδετέρωσή της. Την έμπνευση του συγγραφέα τροφοδοτεί το «άγος του Δήλεσι», γεγονός που χρονολογείται το Πάσχα του 1870 και που είχε αναστατώσει την κοινή γνώμη της εποχής. Οι *Λησταί* γράφτηκαν βέβαια πολύ αργότερα, σε μια περίοδο συγγραφικού οργανισμού, όταν ο Καραγάτσης, 44 ετών τότε, κρατώντας πάντα τη στήλη της θεατρικής κριτικής στη *Βραδυνή* κυκλοφορούσε την *Ιστορία των Ελλήνων* και ετοιμάζε το μυθιστόρημα *Η μεγάλη Χίμαιρα*³. Ο Καραγάτσης ήταν ήδη ταγμένος στη συγγραφή και στυλίστας μιας

---

¹ Εκτός από του *Ληστές* του Μ. Καραγάτση, πρόκειται για τα μυθιστορήματα *Η ζωή στο βουνό* του Κ. Θεοτόκη (που γράφτηκε στα γαλλικά και δημοσιεύτηκε στο Παρίσι το 1895) και το *Μπέσα για μπέσα ή Ο άλλος Φώτης* του Ν. Μπακόλα.

² Οι *Λησταί στα πρόθυρα των Αθηνών*, όπως άλλωστε και το μυθιστόρημα *Ο καθηγητής Λουκάς Κατελάνος* (βλ. σχετικό κείμενό μου στη *Νέα Εστία* τ.1729/2000) δημοσιεύτηκαν σε συνέχειες σε εφημερίδες, το πρώτο το 1952 στη *Βραδυνή*, το δεύτερο το 1943 στην *Πρωία* και ανήκουν στο αθησαύριστο υλικό, για την έκδοση του οποίου θα πρέπει κατά τον Αλέξανδρο Αργυρίου «να υπάρχουν ρητές εντολές από τους κληρονόμους του συγγραφέα» (περιοδικό *Αντί* τ.768-769/2002).

³ Η *Μεγάλη Χίμαιρα* δημοσιεύτηκε την επόμενη χρονιά από το ταξίδι του συγγραφέα στην Αφρική (1936), ταξίδι που εκτός από τις έξοχες ταξιδιωτικές εντυπώσεις που απέφερε, έγινε η αφορμή για το μυθιστόρημα *Άμρι α Μούγκου* (1954).

χειμαρρώδους πρόζας που κατόρθωνε να συνενώνει διάφορες προσωπικές ιστορίες σε μια μεγάλη αφήγηση καλύπτοντας έτσι ένα ευρύτερο φάσμα της πραγματικότητας και της πολύπλευρης αλήθειας της.

Ανθρωπος που υπηρέτησε μέχρι το θάνατό του τη δημοσιογραφία και χειραφετήθηκε, όπως και πολλοί άλλοι συγγραφείς από τις εφημερίδες της εποχής, ο Καραγάτσης δεν θα αρνιόταν ποτέ να μυθιστοριοποιήσει ένα συγκεκριμένο πραγματολογικό υλικό πάνω στο μοντέλο των γνωστών πρωτότυπων λαϊκών ληστρικών μυθιστορημάτων που διαβάζονταν απνευστί ακόμα και στο Μεσοπόλεμο. Τα σώματα όμως των εφημερίδων πεθαίνουν από τη φθορά του χρόνου και συνήθως συμπαρασύρουν στο θάνατο πολλούς λογοτεχνικούς θησαυρούς που συχνά διαφεύγουν ακόμα και από την βιβλιογραφική μνεία. Η αποκρυπτογράφηση των ξεθωριασμένων λέξεων και η αποκατάσταση των σβησμένων υπήρξε, όπως πληροφορούμαστε, «μόνιμος τρόμος» για τον επιμελητή των *Ληστών*⁴.

Στο βιβλίο περιγράφεται η λεγόμενη «Σφαγή του Δήλεσι» ή «Δράμα του Ωρωπού», όπως είναι επίσης γνωστή. Πρόκειται για τη σύλληψη και τη θανάτωση από τους διαβόητους λήσταρχους Αρβανιτάκηδες, ομάδας Άγγλων και Ιταλών περιηγητών τον Απρίλιο του 1870 στο χωριό Δήλεσι. Το συγκεκριμένο θλιβερό γεγονός που στοίχισε στο ελληνικό κράτος αρκετά εκατομμύρια δραχμές και καταρράκωσε διεθνώς το κύρος του, προκάλεσε ρήγμα στις διπλωματικές σχέσεις ανάμεσα στην Ελλάδα, Αγγλία και Ιταλία και οδήγησε στην πτώση της κυβέρνησης του Θρασύβουλου Ζαΐμη. Επί πλέον η αγγλική κυβέρνηση εκμεταλλευόμενη το γεγονός χαρακτήρισε στη βουλή την ελληνική κοινωνία ανάξια για οποιαδήποτε υποστήριξη.

Υπό τον τίτλο «Ληστρικό λαϊκό μυθιστόρημα» συνενώνονται κείμενα που αφορούν τις μυθιστορίες γνωστών ιστορικών προσώπων – ληστών του τέλους του 19^{ου} και των αρχών του 20^{ου} αιώνα. Οι μυθιστορίες αυτού του τύπου είθισται να ανάγονται στο ευρύτερο ρεύμα της ονομαζόμενης «παραλογοτεχνίας», η οποία ως ιστορικό τεκμήριο περιφρονήθηκε επιμελώς από τους μελετητές. Το στοιχείο αυτό, όπως μας πληροφορεί στη μελέτη του για το ληστρικό μυθιστόρημα στην Ελλάδα ο Χρήστος Δερμεντζόπουλος⁵, συνιστά την κύρια δυσκολία που αντιμετωπίζει η έρευνα του ληστρικού μυθιστορήματος (*roman populaire*), το οποίο στην

---

⁴ Μ. Καραγάτσης, *Οι λησταί στα πρόθυρα των Αθηνών*, 3^η έκδοση, Εκδ. Καστανιώτη, 2001, στον Πρόλογο του επιμελητή σελ. 10

⁵ Χρήστος Α. Δερμεντζόπουλος, *Το ληστρικό μυθιστόρημα στην Ελλάδα, μύθοι - παραστάσεις - ιδεολογία*, εκδ. Πλέθρον, 1997.

Ελλάδα τοποθετείται στο πλαίσιο του «αστικού λαϊκού μυθιστορήματος συνεχειών» και επικρατεί επί τρεις δεκαετίες σχεδόν στις αρχές του κ' αιώνα υποσκελίζοντας ποσοτικά τα υπόλοιπα λογοτεχνικά είδη.

Τα ληστρικά λαϊκά μυθιστορήματα είθισται να ανάγονται στην παραλογοτεχνία, όρος που απηχεί ίσως καλύτερα από οποιονδήποτε άλλον τη σχέση των κειμένων της λαϊκής λογοτεχνίας με αυτά της λόγιας λογοτεχνίας⁶. Το πρόθεμα *para-* περικλείει ταυτόχρονα τη σχέση ζεύξης (*près de, autour de*) και αντίθεσης (*contre, opposé à*) με την «άλλη» λογοτεχνία⁷ κατά τον J. Tortel. Στο πρόθεμα *para-* κατά τον M. Argenot, περικλείεται μια περιχαράκωση, ένα περιθώριο. Η παραλογοτεχνία σύμφωνα με τον M. Μερακλή, δεν είναι «παρά μια κατηγορία λόγου που δεν ταυτίζεται με το λόγο της λογοτεχνίας αλλά οπωσδήποτε βρίσκεται κοντά του», ενώ από τον συγγραφέα Πέτρο Μαρτινίδη ορίζεται ως «μια άλλη λογοτεχνία» και όχι μια μορφή λογοτεχνίας εκφυλισμένη ή δεύτερης ποιότητας» δεχόμενος ότι «από στυλιστική και υφολογική πλευρά οι παραλογοτεχνικές μορφές περιέχουν εξαιρετικά δείγματα γραφής κι έχουν διαμορφώσει υψηλά επεξεργασμένους εκφραστικούς τρόπους που μπορεί να ανήκουν εξίσου σε μια «φτασμένη» λογοτεχνία»⁸.

Ιδιότυπο ως προς τη θεματολογία του το ληστρικό μυθιστόρημα δεν έχει τη μορφή του επινοήματος (*fiction*), όπως συμβαίνει στα περισσότερα λαϊκά μυθιστορήματα αλλά υπάγεται στις αναγκαιότητες ενός συγκεκριμένου πραγματολογικού υλικού με αναμφισβήτητη αληθοφάνεια. Η επίκληση του υλικού αυτού και της αυθεντίας του διενεργείται κυρίως μέσω των προλόγων των εκδοτών ή των συγγραφέων – αφηγητών με την παράθεση επίσημων κειμένων (εφημερίδων, επίσημων εγγράφων κλπ). Το φαντασιακό στοιχείο σε συνδυασμό με το πραγματικό ανταποκρίνεται σε ένα αλυσιδωτό σχήμα που επιμηκύνει τη δράση και θυμίζει έντονα τις λαϊκές μυθιστορηματικές βιογραφίες και το ιστορικό λαϊκό μυθιστόρημα του 19' αιώνα⁹.

Στην αφήγηση του περιστατικού ο Καραγάτσης λειτουργεί περισσότερο ως συγγραφέας μυθιστορημάτων αγωνίας που επικεντρώνεται κυρίως στην πλοκή των έργων του

---

⁶ Ενδιαφέρων ο ορισμός που δίνει ο Δημοσθένης Κούρτοβικ στο *Αντιλεξικό Νεοελληνικής Χρηστομάθειας* (εκδόσεις Νεφέλη) : « Παραλογοτεχνία είναι το αστυνομικό μυθιστόρημα, το αισθηματικό μυθιστόρημα, το κατασκοπικό μυθιστόρημα, η επιστημονική φαντασία, το πολιτικό θρίλλερ, η πορνογραφία, το ευθυμογράφημα, το αφήγημα τρόμου και μυστηρίου. Αν υπάρχει και κάποιο άλλο είδος που αρέσει και συγκινεί, να είστε βέβαιοι ότι ανήκει στην παραλογοτεχνία».

⁷ Χρήστος Α. Δερμεντζόπουλος, ο. α. σελ. 34.

⁸ Χρήστος Α. Δερμεντζόπουλος, ο.α. σελ. 34-35 και σημείωση 7.

⁹ Χρήστος Α. Δερμεντζόπουλος, ο. α. σελ. 43-45.

με τη δημιουργία περιπλοκών στους βασικούς ήρωες και τους εχθρούς τους. Ο ίδιος έχει υπόψη του ότι οι περισσότεροι συγγραφείς ληστρικών μυθιστορημάτων, οι οποίοι εμφανίζονται ως δημοσιογράφοι αρθρογραφώντας τακτικά στον ημερήσιο και περιοδικό τύπο της εποχής, χρησιμοποίησαν την ιδιότητά τους αυτή, ώστε να δίνουν στο μυθιστόρημα τη μορφή δημοσιογραφικής έρευνας προσδίδοντας στο κείμενο αληθοφάνεια και οδηγώντας το κοινό σε αυτό που ο A. Gramsci ονομάζει «δημιουργία ιστορικής προσωπικότητας»¹⁰. Ο Καραγάτσης όμως που έχει αποδείξει ότι μπορεί να αναμετρηθεί με επιτυχία με οτιδήποτε καταπιαστεί, επειδή ακριβώς ξέρει τα μυστικά της γραφής, γνωρίζει επίσης ότι τα μυθιστορήματα αγωνίας, όπως και οι αστυνομικές ιστορίες μυστηρίου, διαβάζονται με απληστία και μπορεί να τις απολαύσει οποιοσδήποτε, τόσο ο λάτρης του μυστηρίου και της αγωνίας, όσο ίσως και ο διανοούμενος. Επικεντρώνοντας επομένως τον προβληματισμό του σε ένα παρόμοιο θέμα, μπορεί να διευρύνει το πεδίο του και παράλληλα να χαράξει ένα νέο και ίσως ακριβέστερο χάρτη της πραγματικότητας.

Γεννημένος αφηγητής ο Καραγάτσης ξέρει τον τρόπο που θα στήσει την ιστορία του, το πώς θα δημιουργήσει ένταση την κατάλληλη στιγμή και τό πώς θα κεντρίσει το ενδιαφέρον του αναγνώστη οργανώνοντας κατάλληλα τα αφηγηματικά επεισόδια μέσα σε ένα αδιάκοπο παιχνίδι ανάμεσα στη φαντασία και στην πραγματικότητα¹¹. Η ευχέρεια της γραφής και η αφηγηματική γοητεία που ασκεί επιτρέπει στον Καραγάτση να μετουσιώνει τα πάντα σε λογοτεχνία, από τις κουβέντες του κρασιού και τις ιστορίες που συχνά ερεθίζουν ή διακινούν σκανδαλοθηρική διάθεση, μέχρι τα ιστορικά γεγονότα που συχνά αναδύουν πρωτόγονες, εξουσιαστικές της ανθρώπινης ψυχής δυνάμεις, πράγμα που δικαιολογεί τόσο τη θετική υποδοχή του συγγραφέα στον κόσμο των αναγνωστών, όσο και την αρνητική του στον κόσμο των συγγραφέων και κριτικών. Κάθε αφηγηματική του δημιουργία, ακόμα κι όταν πρόκειται για κείμενα γραμμένα κατόπιν παραγγελίας – ένα παράδειγμα θα μπορούσε να είναι το πολύ γνωστό *Μυθιστόρημα των τεσσάρων*¹² – έχει τη δυνατότητα να συζευγνύει την αυθόρμητη λογική των εικόνων με το σχέδιο της ορθολογικής σκέψης, να θεωρηθεί επομένως «διήγημα», σύμφωνα με τον ορισμό που θα έδινε ο Ίταλο Καλβίνο.

---

¹⁰ Χρήστος Α. Δερμεντζόπουλος, *Το ληστρικό μυθιστόρημα στην Ελλάδα, μύθοι - παραστάσεις – ιδεολογία*, εκδ. Πλέθρον, 1997, σελ.76.

¹¹ Νένα Κοκκινάκη, *Ο Καραγάτσης και τα λογοτεχνικά προσώπεία*, δοκίμιο, εκδόσεις Σαββάλα, 2002.

¹² Δημοσιεύτηκε σε 8 εβδομαδιαίες συνέχειες στην εφημερίδα Ακρόπολις το 1958 εκ περιτροπής με τους συγγραφείς Στρατή Μυριβήλη, Άγγελο Τερζάκη και Ηλία Βενέζη.

Η μέθοδος που χρησιμοποιεί ο Καραγάτσης στους *Ληστιάς* δεν απέχει πολύ από εκείνη που ακολουθεί στα «ιστορικά» έργα του. Είναι γνωστό ότι ο συγγραφέας ενεπλάκη πολλές φορές με την Ιστορία, αν και ο ίδιος έχει πλήρη συνείδηση ότι «δεν έχει εφόδια υπεύθυνου εργάτη της ιστορικής μελέτης» (όπως σημειώνει στον πρόλογο της *Ιστορίας των Ελλήνων* (από 525 σελίδες, με υπότιτλο *Ο αρχαίος κόσμος*), που εκδόθηκε το 1952 και είναι έργο καθαρά ιστορικό, αλλά εκλαϊκευτικό που δεν ξεφεύγει από τα ερασιτεχνικά πλαίσια¹³. Ο Καραγάτσης επινοεί κατά τη συνήθειά του φανταστικά περιστατικά φέρνοντας την ιστορική μαρτυρία στα μέτρα της μυθοπλασίας του. Η συνήθεια αυτή δεν τον εγκαταλείπει ούτε στους *Ληστιάς*, όπου ο τύπος της εποχής δεν φαίνεται να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη. Ενώ δηλαδή οι ανταποκρίσεις στο λονδρέζικο τύπο παρουσιάζουν τους λόρδους αιχμαλώτους γενναίους, αντίθετα στο μυθιστόρημα του Καραγάτση, οι λόρδοι δείχνουν ντελικάτοι, δεν αντέχουν τις κακουχίες, ενώ την κρίσιμη ώρα αδρανούν περιμένοντας με σταυρωμένα χέρια να τους χαρίσουν τη ζωή οι ίδιοι οι απαγωγείς τους.

Σε ό, τι αφορά πάντως την υπόθεση, την ιστορία που αναπτύσσεται στο κείμενο και τον τρόπο ανάπτυξής της, ο Καραγάτσης δεν απομακρύνεται από την τριμερή δομή που στην ουσία παραπέμπει στο αριστοτελικό πρότυπο. Συγκεκριμένα διαγράφονται: 1. η αφετηρία, 2. η δοκιμασία – περιπέτεια και 3. η λύση - κάθαρση¹⁴.

Με βάση τα παραπάνω μια προσπάθεια δομικής ανάλυσης των *Ληστών* του Καραγάτση θα οδηγούσε στις εξής διαπιστώσεις:

Το μυθιστορηματικό πλαίσιο με την αναφορά της μάχης του Μακρυγιάννη που σημάδεψε όσο τίποτε άλλο τη μεταπολεμική εξέλιξη της Ελλάδας και αποτέλεσε για άλλους ένδοξη σελίδα ηρωισμού και για άλλους εγκληματική εμφύλια διαμάχη, οριοθετεί πιθανές αλληγορικές αναφορές. Πριν όμως σπεύσει κανείς να συμπεράνει ότι «μέσα στις προθέσεις του μυθιστορήματος βρίσκεται και ο εξωραϊσμός του σώματος της πάλαι ποτέ Χωροφυλακής»¹⁵ που το 1946 μετατάχθηκε από το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας σε αυτό της Δημόσιας τάξης, θα πρέπει να λάβει υπόψη του 1. ότι η σχέση της μυθοπλασίας του Καραγάτση με την πραγματικότητα υπήρξε πάντα έντονη και 2. ότι ο Καραγάτσης, όπως και

---

¹³ Σε 524 σελίδες μεγάλου σχήματος ο συγγραφέας πραγματεύεται εδώ την αρχαία ελληνική ιστορία μέχρι την ελληνιστική περίοδο. Το έργο που μάλλον σκόπιμα αγνοήθηκε από την κριτική, χαρακτηρίστηκε εξ αρχής ως παράτολμο εγχείρημα.

¹⁴ Η τριμερής δομή ακολουθείται γενικότερα στα ληστρικά μυθιστορήματα παρά την πολυμορφία τους και την ανάπτυξη πολλών μοντέλων, στα οποία υπακούουν. Βλ. Χρήστος Α. Δερμεντζόπουλος, ο. π. σελ. 98-99.

¹⁵ Μάρη Θεοδοσοπούλου, «Ω, Αρβανιτάκη Τάκο», στην εφημερ. *Το Βήμα*, 13/02/2000.

οι περισσότεροι συγγραφείς της γενιάς του '30, ήταν αντιφατικός και η αντιφάσεις του υπήρξαν το ισχυρότερο όπλο του στην τάση του να προκαλεί. Άφηνε κατά ένα τρόπο τις αντιφάσεις του να φαίνονται δίνοντας την εντύπωση πως ήταν περήφανος γι' αυτές, ή σαν να ήξερε πως αυτές ήταν η δύναμή του, η δύναμη της ελεύθερης, αδέσμευτης από συμβάσεις δημιουργικότητας¹⁶.

Αφετηρία (χρονικοτοπικός προσδιορισμός) και μυθιστορηματικό πλαίσιο είναι η ίδια η ιστορία των Αρβανιτάκηδων που την αφηγείται στον 16χρονο ανειπί του ένας απόστρατος ταγματάρχης της Χωροφυλακής. Ο νεαρός που αρνείται να σταδιοδρομήσει στο σώμα της Χωροφυλακής, όπως ο πατέρας του, «αξιωματικός της Χωροφυλακής που σκοτώθηκε στη μάχη του Μακρυγιάννη το Δεκέμβριο του 1944», πρέπει να πειστεί ότι «η Χωροφυλακή, καταδιώκοντας τους ληστές επί εκατό και πλέον χρόνια, προσέφερε στην πατρίδα μεγάλες υπηρεσίες»¹⁷ και φυσικά να αλλάξει την απόφασή του, πράγμα που πετυχαίνεται με τη ζωντανή αφήγηση.

Με τους Αρβανιτάκηδες ασχολήθηκε στο έργο του *Οι λησταί του Δήλεσι* ο Αριστείδης Κυριακός¹⁸, συγγραφέας της *Ιστορίας των Ληστών*¹⁹, που προφανώς είχε υπόψη του ο Καραγάτσης, θερμός αναγνώστης ληστρικών ιστοριών. Ο Κυριακός υπήρξε ένας από τους έντεκα συγγραφείς των εβδομήντα περίπου ληστρικών μυθιστορημάτων που δημοσιεύτηκαν στη διάρκεια των τριών πρώτων δεκαετιών του κ' αιώνα και χρησιμοποίησε για τα ληστρικά του μυθιστορήματα το ψευδώνυμο Αιμίλιος Αθηναίος²⁰.

Όπως μας πληροφορεί ο Τάσος Βουρνάς, οι Αρβανιτάκηδες ήταν ληστές έμπιστοι στην υπηρεσία Άγγλου φεουδάρχη (του Φρανκ Νόελ) και θεωρήθηκαν ως κατ' εξοχήν συνεργοί στην καταπίεση των χωρικών της Εύβοιας και διεκπεραιωτές της εγκληματικής συμπεριφοράς του ξένου τσιφλικά έναντι των αγροτών²¹. Την εποχή της ληστείας και της σφαγής στο Δήλεσι οργιάζαν οι φήμες στην Αθήνα (βλ. εφημερίδες της εποχής) ότι ο προστάτης τους Άγγλος έδωσε στους Αρβανιτάκηδες το «στίγμα» των ξένων, ώστε να

---

¹⁶ Βαγγέλης Αθανασόπουλος, *Οι μάσκες του ρεαλισμού, Εκδοχές του νεοελληνικού αφηγηματικού λόγου*, Εκδόσεις Καστανιώτη, τόμος Β', σελ. 571.

¹⁷ Μ. Καραγάτσης, *Οι λησταί στα πρόθυρα των Αθηνών*, σελ. 139-140.

¹⁸ Αριστείδης Κυριακός, *Οι λησταί του Δήλεσι*, Τσαγγάρης 1908.

¹⁹ Αριστείδης Κυριακός, *Η ιστορία των ληστών*, Σαραβάνος, 1902, σσ 1726.

²⁰ Για τους συγγραφείς ληστρικών μυθιστορημάτων, τα ψευδώνυμα που χρησιμοποιούσαν για το φόβο διενέξεων με τους συγγενείς των ληστών, τη μέθοδο που χρησιμοποιούσαν και τη μέθοδο εργασίας τους βλ. Χρήστος Α. Δερμεντζόπουλος, *Το ληστρικό μυθιστόρημα στην Ελλάδα, μύθοι - παραστάσεις - ιδεολογία*, εκδ. Πλέθρον, 1997, σελ.64-72.

²¹ Τάσος Βουρνάς, *Η σφαγή στο Δήλεσι. Αγγλοκρατία και ληστοκρατία*, σελ. 8.

συλληφθούν αιχμάλωτοι. Η σύλληψή τους θα γινόταν αφορμή να εκβιαστεί η κυβέρνηση Ζαΐμη και κατά συνέπεια να περιέλθουν στον Άγγλο τσιφλικά και άλλες εκτάσεις γης και δασών που ο ίδιος εποφθαλμιούσε. Κατά τον Βουρνά η όλη υπόθεση της ληστείας συνδέεται με τις πολιτικές επιδιώξεις των Άγγλων, οι οποίοι ήθελαν να αποδείξουν πως η Ελλάδα είχε ανάγκη στενότερης εξάρτησης από το αγγλικό στέμμα, αφού δεν ήταν σε θέση να εμπεδώσει την τάξη στο εσωτερικό της.

Τα γεγονότα εξελίχθηκαν ως εξής: Στις 30 Μαρτίου 1870 μια ομάδα Άγγλων περιηγητών και οι γραμματείς της αγγλικής και της ιταλικής Πρεσβείας της Αθήνας με έναν Έλληνα ξεναγό και τέσσερις έφιππους χωροφύλακες, ξεναγήθηκαν στην ιστορική περιοχή του Μαραθώνα. Στην επιστροφή τους στην Αθήνα δέχτηκαν επίθεση από τη συμμορία των Αρβανιτάκηδων. Ακολούθησε συμπλοκή, όπου σκοτώθηκαν δύο από τους συνοδούς χωροφύλακες και ακολούθως η συμμορία, αφού λήστεψε τους ξένους επισκέπτες, τους αιχμαλώτισε και τους οδήγησε σε μια σπηλιά της Πεντέλης. Στη συνέχεια οι ληστές άφησαν ελεύθερες τις γυναίκες για να διαβιβάσουν τους όρους τους: ζητούσαν 50 χιλιάδες αγγλικές λίρες και την παροχή αμνηστίας. Η ελληνική κυβέρνηση απέρριψε, όπως ήταν φυσικό τον όρο για την αμνηστία και παράλληλα απέστειλε στρατιωτικό απόσπασμα για την καταδίωξη των ληστών, οι οποίοι διέφυγαν προς τη βορινή πλευρά της Πάρνηθας κι έφτασαν στον Ωρωπό. Οι ληστές ζήτησαν την αποχώρηση του αποσπάσματος απειλώντας ότι θα δολοφονήσουν τους αιχμαλώτους. Οι διαπραγματεύσεις δεν είχαν ευτυχή έκβαση, με αποτέλεσμα οι ληστές να θανατώσουν τέσσερις από τους αιχμαλώτους. Στη συμπλοκή που ακολούθησε κοντά στο Δήλεσι, σκοτώθηκαν δέκα στρατιώτες. Οι ληστές διέφυγαν τελικά, ενώ οι συνέπειες υπήρξαν βαριές. Εκτός από το διπλωματικό επεισόδιο που δημιουργήθηκε και την αναγκαστική παραίτηση του Υπουργού Εσωτερικών Ανδρέα Αυγερινού, το ελληνικό κράτος υποχρεώθηκε να αποζημιώσει τις οικογένειες των θυμάτων καταβάλλοντας σε κάθε οικογένεια θύματος από 22 χιλιάδες λίρες. Στον ευρωπαϊκό τύπο η Ελλάδα αναφερόταν ως «φωλεά ληστών και πειρατών», «χώρα ημιβαρβάρων» και «εντροπή διά τον πολιτισμόν», ενώ σε επίσημα κείμενα διατυπωνόταν η άποψη ότι «αι ληστεΐαι συμφωνούνται εν Αθήναις, ένθα και διανέμονται τα χρήματα».

Η δοκιμασία – περιπέτεια εντοπίζεται στην προσπάθεια των Αρβανιτάκηδων να κερδίσουν χρήματα με άνομα μέσα (δόλια υπονόμηση) και βασικό στόχο την απόσπαση λύτρων μέσω της αιχμαλωσίας των ξένων – πλουσίων. Στην ερμηνεία όμως της πρόσληψης αυτού του τύπου ληστείας θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ο συσχετισμός της με την «κοινωνική

ληστεία» και μάλιστα με το ζήτημα της αμνηστίας. Ο λεγόμενος «κοινωνικός ληστής» στρέφεται εναντίον της αδικίας και κυρίως εναντίον των τοκογλόφων, που την περίοδο εκείνη συνιστούν αληθινή κοινωνική μάστιγα. Σύμφωνα με αυτή τη λογική οι «κακές» προηγούμενες πράξεις του ληστή, ο οποίος οφείλει να επέμβει για να αποκαταστήσει τη δικαιοσύνη κατάσταση που μεταβλήθηκε εξαιτίας της συμπεριφοράς του τοκογλόφου (ο ληστής δεν τάσσεται εναντίον του κεφαλαίου γενικά αλλά εναντίον των υπερβολών, στις οποίες οδηγεί το πάθος για τη συσσώρευσή του) μπορούν να εξαγνιστούν με τη λογική της αμνηστίας, η οποία στο λόγο του κειμένου εκφράζει τη «δυνατότητα αντιστροφής του status του παράνομου»²².

Η πορεία των ληστών ωστόσο, έχει διαγραφεί : οι ληστές που συνήθως αποτελούν τη διάδοχο κατάσταση της κλεφταρματολίτικης παράδοσης, έφτασαν στην ύβρι. Ενώ προσπάθησαν δηλαδή με την πράξη τους να ενσωματωθούν σε ένα περιβάλλον που τους βλέπει ως ξένους (αλλά που οι ίδιοι θέλουν να ενσωματωθούν σε αυτό και να το κάνουν οικείο τους), δεν το κατορθώνουν μέσω του εγκλήματος και του εκβιασμού. Παραμένουν «ξένοι» και μάλιστα περισσότερο ξένοι από ποτέ, αφού πλέον κουβαλάνε το στίγμα του εγκληματία²³.

Ο Καραγάτσης φροντίζει εξ αρχής να ενημερώσει σχετικά τους αναγνώστες του στην παραστατικότερη σκηνή με τον Άγγλο Μώνκαστερ, τον μόνο αιχμάλωτο που απελευθέρωσαν οι ληστές, με σκοπό αφενός να φροντίσει να τους καταμετρηθούν τα λύτρα και αφετέρου να μεταβιβάσει στην ελληνική κυβέρνηση τον όρο της αμνηστίας. Ο πρωθυπουργός σπεύδει να εξηγήσει στον Άγγλο πρώην αιχμάλωτο ότι «*αμνηστία χορηγείται σε όσους διέπραξαν πολιτικά αδικήματα*» και ότι «*αν θεωρήσωμεν την ληστεϊαν αδίκημα πολιτικόν, θα πρέπει να αμνηστεύσωμεν όχι μόνον τους Αρβανιτάκηδες αλλά και όλους τους φυγοδίκους και καταδίκους ληστές της Ελλάδος!*»²⁴.

Στη λύση – κάθαρση και αφού έχουν παρεμβληθεί η ρητά δηλούμενη αντίθεση μεταξύ Κοινωνίας – Κράτους, τελείται τελικά η οριστική μάχη των ηρώων – ληστών με τους αντιπάλους τους. Στόχος του συγγραφέα είναι στην τελική αναμέτρηση να αναδειχθεί νικητής το ίδιο το Κράτος που έπεσε θύμα της αγγλικής κυβέρνησης.

---

²² Χρήστος Α. Δερμεντζόπουλος, ο. α. σελ. 189-191.

²³ Βλ. και Βαγγέλης Αθανασόπουλος, *Οι μάσκες του ρεαλισμού*, τόμος Β', σελ. 566-568, η σχέση με τον «ξένο».

²⁴ Μ. Καραγάτσης, *Οι λησταί στα πρόθυρα των Αθηνών*, σελ. 41.

Οι ανακρίσεις για το δράμα του Δήλεσι κράτησαν επτά ολόκληρους μήνες και διεξήχθησαν υπό την εποπτεία δύο ελληνομαθών Άγγλων δικηγόρων που υπέδειξε η βρετανική πρεσβεία. Σκοπός του εγχειρήματος να εμποδιστεί η ελληνική κυβέρνηση να συγκαλύψει τους ηθικούς αυτουργούς της αιχμαλωσίας που σίγουρα θα ήταν πολιτικά πρόσωπα. Στο σημείο αυτό ο Καραγάτσης αφηγείται:

«(...) η δική μας κυβέρνηση την «έφερε» άσχημα της αγγλικής. Γιατί, όταν δέχθηκε την παρουσία Άγγλων δικηγόρων στην ανάκρισι, ήξερε πολύ καλά τι θα απεκάλυπτε η ανάκρισι σχετικώς με τα «σημαίνοντα» πρόσωπα που υπεστήριζαν τη συμμορία. Το γράμμα που βρήκε ο Θεαγένης στο σελάχι του Χρήστου Αρβανιτάκη την είχε διαφωτίσει...»²⁵.

Μερικά επεξηγηματικά στο σημείο αυτό: ο συνταγματάρχης Θεαγένης, αντιπρόσωπος της ελληνικής κυβέρνησης, ο οποίος διενεργούσε την έρευνα για τους σκοτωμένους πια ληστές, ανακάλυψε ανάμεσα σε διάφορα αντικείμενα που βρέθηκαν στο σελάχι του Χρήστου Αρβανιτάκη ένα διπλωμένο χαρτί. Ο Θεαγένης αγανάκτησε αλλά έκρυψε το χαρτί στην τσέπη του δίχως τίποτε να σχολιάσει. Ο αναγνώστης μαθαίνει στο τέλος τι ακριβώς συμβαίνει:

«Πράγματι, δεν άργησε να αποκαλυφθή ότι αποστολέας αυτής της επιστολής ήταν ένας γνωστότατος Άγγλος, εγκατεστημένος στην Ελλάδα! Επί πλέον, απεδείχθη ότι αυτός ο Άγγλος είχε, από καιρό, φιλικότερες σχέσεις – ακόμα και κουμπαριές! – με τους ληστές! Πώς αυτός συμβούλευε τους Αρβανιτάκηδες να επιμείνουν στην αμνηστία, γιατί στο τέλος θα την έπαιρναν οπωσδήποτε. Και τους συμβούλευε έτσι γιατί ήταν καλά πληροφορημένος, από τον Έρσκιν, ότι η αγγλική κυβέρνηση θα επέζε σκληρά την ελληνική σχετικώς με αυτό το ζήτημα. Βεβαίως, αν ο Άγγλος δεν απεκάλυπτε αυτό το μυστικό στους Αρβανιτάκηδες, αυτοί θα εδέχοντο τα λύτρα, θα ελευθέρωναν τους ομήρους και δεν θα επέμεναν στην παράλογη αξίωσί τους»²⁶.

Με την απόδοση της ηθικής ευθύνης του Άγγλου για τον σφαγιασμό των ομήρων, επανέρχεται η ισορροπία του συστήματος, ενώ ο αντίλαλος της Ιστορίας αντηχεί όπως και στον Δρόμο του Ανδρέα Εμπειρικού :

²⁵ Μ. Καραγάτσης, *Οι λησταί στα πρόθυρα των Αθηνών*, σελ. 137.

²⁶ Μ. Καραγάτσης, *Οι λησταί στα πρόθυρα των Αθηνών*, σελ. 137-138.

«Θαμπός ο δρόμος την αυγή, χωρίς σκιές. Λαμπρός σαν ήχος κίτρινος πνευστών το μεσημέρι με τον ήλιο (...)

Όμως ο δρόμος, αν και από παντού περνά, δεν είναι πάντα της αμεριμνησίας ή της συνήθους συλλογής.. Καμιά φορά φωνές ακούονται τη νύχτα, φωνές μιας γυναικός που άνδρες πολλοί σ' ένα χαντάκι τη βιάζουν, ή άλλες φορές – άλλες φωνές – εκείνο το δυσοίωνα παράγγελμα: «Στον τόπο!» που μέγαν τρόμον έσπερνε μεσ' τις ψυχές των οδοιπόρων, όταν μαχαίρια άστραφταν και καριοφίλια ή γκράδες, εμπρός στα στήθη των ταξιδιωτών, όταν στον δρόμον αυτό, μοίρα κακή τους έρριχνε στα χέρια των ληστανταρτών, που φουσανέλλα λερή φορώντας, έτσι καθώς προβάλλανε από την μπούκα μιας σπηλιάς, με παλληκάρια μοιάζανε του Οδυσσέα Ανδρούτσου, σαν νάταν ο τόπος το Χάνι της Γραβιάς και οι ταξιδιώται τούτοι, στρατιώται του Κιοσέ Μεχμέτ ή του Ομέρ Βρυώνη – έτσι, καθώς απ' το Πικέρμι ξεκινώντας, περνώντας μέσα απ' την Νταού Πεντέλη, από τον δρόμο αυτόν, προς μονοπάτια δύσβατα τους λόρδους οδηγούσαν (ζανθά παιδιά της Ινγκλιτέρας που στην Ελλάδα ήρθαν κι αγιάσαν) με τα χαντζάρια οι λησταί κεντρίζοντάς τους (ω Εδουάρδε Χαίρμπερτ! ω Βάινερ, ντε Μπούλ και Λούντ!) ώσπου να φτάσουν σε σίγουρα λημέρια, κοντά στη Σκάλα του Ωρωπού, στου Δήλεσι τα μέρη, για λύτρα βασιλικά ή για μαχαίρι (...) ενώ ο χειμώνας τέλειωνε και ζύγωνε η Λαμπρή, και μύριζε παντού το πεύκο, το θυμάρι, για λύτρα βασιλικά ή για σφαγή (ω Αρβανιτάκη Τάκο! Ω Αρβανιτάκη Χρήστο! Ω Γερογιάννη και μαύρε εσύ Καταρραχιά! για λύτρα βασιλικά ή για σφαγή, κοντά στη Σκάλα του Ωρωπού, στου Δήλεσι τα μέρη (...))»²⁷

Συμπεράσματα

1. Είναι γεγονός ότι η Ιστορία λειτούργησε στον Καραγάτση ως πρόκληση που υπερίσχυσε σαφώς των αξιολογικών κρίσεων, οι οποίες είναι η προϋπόθεση για την αντικειμενική σπουδή της²⁸. Είτε αποδυόμενος στο «παράτολμο» εγχείρημα της συγγραφής της *Ιστορίας των Ελλήνων*, είτε περιγράφοντας την περιπέτεια των λόρδων στο Δήλεσι, ο Καραγάτσης αντιμετωπίζει συνειδητά ερμηνευτικές αρχές της ζωής και εκτιμά καταστάσεις, γεγονότα και πρόσωπα κρατώντας ο ίδιος την ευθύνη μιας ετυμηγορίας που αγγίζει περισσότερο την προσωπική και κάπως λιγότερο την ιστορική αλήθεια.

---

²⁷ Ανδρέας Εμπειρικός, από την *Οκτάνα*, Ίκαρος 1980.

²⁸ Νένα Ι. Κοκκινάκη, *Ο Καραγάτσης και η Ιστορία*, στο αφιέρωμα για τον Μ. Καραγάτση της εφημερίδας *Η Καθημερινή*, Δεκέμβριος 2000 και «Η Ιστορία των Ελλήνων κατά Μ. Καραγάτση» στο περ. ΑΛΩΣ τ. 3-4/1996, σελ. 129-152.

2. Μέσω του τύπου, του οποίου η σχέση με τη Λογοτεχνία υπήρξε ανέκαθεν σχέση ανταλλαγής και αλληλοδιείσδυσης και ο οποίος λειτούργησε ως καθρέφτης των λογοτεχνικών ζυμώσεων αποτελώντας πολλές φορές πεδίο ισχυρών συγκρούσεων και ιδεολογικών ανακατατάξεων, ο Καραγάτσης προχωρεί στην ανασύσταση μιας θλιβερής σελίδας της ελληνικής ιστορίας.

3. Η ληστεία, ουσιώδης μηχανισμός αναπαραγωγής του παραδοσιακού έναντι της νεότερης δικαιοσύνης που ενσαρκώνει το κράτος, παραμένει μια από τις δυνατές μορφές αντίστασης της τοπικής κοινωνίας ενάντια στην κρατική νομιμοφάνεια. Η ληστεία συνδέεται άρρηκτα με τη βαναυσότητα που συνυφαίνεται με την εκδίκηση, πράγμα που για τον ληστή είναι ενέργεια πέρα για πέρα νόμιμη. Υπάρχει, ωστόσο και η συνείδηση του ματαιίου του αγώνα αυτού με προδιαγεγραμμένο εξαρχής τον τελικό νικητή.

4. Ο Μ. Καραγάτσης κατόρθωσε με την αφήγησή του στους *Ληστές στα πρόθυρα των Αθηνών* να αποδώσει μια θλιβερή σελίδα της ελληνικής ιστορίας αναπαράγοντας εν μέρει την ατμόσφαιρα της εποχής πίσω από το υποκειμενικό και πάντως ειρωνικό βλέμμα του. Η επιτυχία ωστόσο του βιβλίου του οφείλεται και στην τεχνική που υιοθέτησε. Ο Καραγάτσης προτίμησε την τεχνική της κινηματογραφικής ροής και όχι εκείνη του μυθιστορηματικού «κεφαλαίου». Όσο για τη δημοσίευση του έργου σε συνέχειες που θα μπορούσε να είναι δεσμευτική, στην περίπτωση των *Ληστών* φαίνεται ότι λειτούργησε θετικά. «Στοιχηματίζω πως και ο ιδιοφυέστερος αναγνώστης του βιβλίου δεν μπορεί να αναγνωρίσει σήμερα τα «σημεία», όπου κοβόταν το κείμενο στην εφημερίδα (...)», γράφει ο Θανάσης Νιάρχος στον πρόλογο των *Ληστών* συμπληρώνοντας ότι ο τρόπος της σύλληψης «ως όλον και όχι ως κομμάτια μιας υπόθεσης», επέτρεψε στον συγγραφέα να την χειρίζεται μ' έναν τρόπο που το *επιμέρους* ν' αντανακλά το ενδιαφέρον του συνόλου, αλλά και να ενσωματώνεται, φυσιολογικά, μέσα σ' αυτό»²⁹.

---

²⁹ Μ. Καραγάτσης, *Οι λησταί στα πρόθυρα των Αθηνών*, 3^η έκδοση, Εκδ. Καστανιώτη, 2001, στον Πρόλογο του επιμελητή σελ. 12.